

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

ШКОДИЧ АННА ІГОРІВНА

Допускається до захисту:
в.о. завідувача кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики,
к.і.н., доцент

_____ Богінська І. В.
« ____ » _____ 2021 р.

СІМЕЙНА МІГРАЦІЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ ДО НІМЕЧЧИНИ

Спеціальність 291 Міжнародні відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії

Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Науковий керівник:
Фротвейт М.М., професор кафедри
міжнародних відносин і зовнішньої політики
д.п.н., доцент

Оцінка: ____ / ____ / ____

(бали/за шкалою ECTS/за національною шкалою)

Голова ЕК: _____

(підпис)

АНОТАЦІЯ

Шкодич А.І. Сімейна міграція громадян України до Німеччини. Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії», спеціалізація «Міжнародні відносини». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2021.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено явище сімейної міграції, як окремого виду міграційних потоків. Здійснено спробу узагальнення психологічних характеристик сімей українських мігрантів. Встановлено особливості прийому мігрантів за умов всесвітньої пандемії COVID-19.

Ключові слова: адаптація, інтеграція, міграційна політика, Німеччина, сімейна міграція, українські сім'ї.

58 с., 1 табл., 3 рис., 3 дод., 61 джерел.

Табл. 1 . Рис. 3. Бібліограф.: 61 найм.

ABSTRACT

Shkodych A. Family migration of Ukrainian citizens to Germany. Specialty 291 “International relations, public communications and regional studies”, specialization “International relations”. Vasyl’ Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2021.

In the qualification (bachelor's) work the phenomenon of family migration as a separate type of migration flows is studied. An attempt has been made to generalize the psychological characteristics of the families of Ukrainian migrants. The peculiarities of receiving migrants in the context of the global pandemic COVID-19.

Keywords: adaptation, integration, migration policy, Germany, family migration, Ukrainian families.

ЗМІСТ

| | |
|---|----|
| ВСТУП..... | 4 |
| РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ..... | 7 |
| 1.1. Теоретичні основи дослідження сімейної міграції громадян України.... | 7 |
| 1.2. Передумови та причини сімейної міграції в умовах глобалізації міжнародного середовища..... | 11 |
| 1.3. Оцінка впливу глобалізаційних процесів на сімейну міграцію..... | 16 |
| РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ ТА ЇХ ЧЛЕНІВ В НІМЕЧЧИНІ..... | 20 |
| 2.1. Забезпечення інтеграційного процесу українських мігрантів урядом Німеччини..... | 20 |
| 2.2. Соціально-психологічний портрет українських сімейних мігрантів.... | 24 |
| 2.3. Проблеми адаптації українських мігрантів та членів їх сімей в німецьке суспільство..... | 29 |
| РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ З УКРАЇНИ В НІМЕЧЧИНУ В ЧАСИ КРИЗИ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТІ..... | 35 |
| 3.1. Вплив пандемії COVID-19 на міграційні процеси з України в Німеччину..... | 35 |
| 3.2. Наслідки сімейної міграції для країни-донора та країни-реципієнта.... | 38 |
| 3.3. Підходи до вирішення міграційної проблеми в Україні..... | 42 |
| ВИСНОВКИ..... | 48 |
| СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ..... | 50 |
| ДОДАТКИ..... | 57 |

ВСТУП

Актуальність обумовлена тим, що за останні 20 років кількість мігрантів значно збільшилась. Велика кількість держав приймає чималу кількість мігрантів, серед світових лідерів за їх кількістю є Німеччина. Це вказує на те, що процеси глобалізації, нові тренди та тенденції міжнародних відносин впливають на процеси переміщення осіб та пожвавлюють їх. Значення міграції в сучасному світі є досить вагомим для міжнародного середовища, а разом з тим і для держави походження.

Невід’ємною цінністю для сучасного світу є здатність вільно пересуватися, тому міграційне питання є одним із найактуальніших для України зокрема, оскільки вона є великим донором трудових мігрантів як в Європі, так і світі. Відсутність стабільної та чітко визначеної міграційної політики України посилює міграційні рухи та несе негативні наслідки для її розвитку.

Таким чином, актуальність кваліфікаційної (бакалаврської) роботи визначається потребою розглянути сімейну міграцію українців як явище в динаміці міграційних процесів, їхні особливості адаптації та інтеграції у ФРН з урахуванням наслідків, що завдала пандемія COVID-19.

Об’єктом виступає міграція українських сімей до Німеччини.

Предметом дослідження є процес адаптації та інтеграції сімей мігрантів громадян України до середовища в Німеччині в умовах інтенсивної глобалізації.

Географічні рамки даної роботи стосуються Федеративної Республіки Німеччина, тому що це одна з найбільших держав, що приймає мігрантів та біженців у Західній Європі.

Хронологічні рамки охоплюють період сучасної незалежної України. Нижня межа обумовлена початком Революції гідності в Україні – 2014 р., верхня межа – 2021 р., максимально наближена до сьогодення, період міграційних процесів громадян України в умовах економічної кризи та політичної нестабільності, що спричиняють відтік кадрів з України.

Мета – виявити основні закономірності та ключові риси інтеграційних та адаптаційних процесів українських сімейних мігрантів в Німеччині.

Завдання:

- проаналізувати сучасний дискурс наукових досліджень у сфері сімейної міграції;
- з'ясувати передумови та актуальні причини міграції з України до Німеччини;
- проаналізувати вплив глобалізаційних процесів на розвиток міграційних процесів;
- охарактеризувати залученість уряду Німеччини до інтеграції мігрантів у власне суспільство;
- вивчити психосоціальну ситуацію сімейних мігрантів, які прибули до Німеччини;
- проаналізувати виклики та проблеми, з якими зустрічаються українські мігранти під час адаптації до нового суспільства;
- визначити характер регулювання потоків біженців в Німеччині;
- дослідити вплив пандемії COVID-19 на міграційні процеси;
- запропонувати рекомендації щодо регулювання міграційних потоків з України.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає в розширеному дослідженні сімейної міграції громадян України, як самостійного та окремого явища міграційних потоків. Охарактеризовано адаптаційний процес мігрантів до нового середовища в умовах кризи, спричиненої пандемією COVID-19, а також досліджено вплив миттєвих реакцій урядів держав на міграційну політику. Матеріали та висновки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи можуть бути використані для розробки заходів для врегулювання міграційної ситуації в Україні, а також для вдосконалення внутрішньої та зовнішньої політики з метою пришвидшення розвитку України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та висновки кваліфікаційної (бакалаврської) роботи були апробовані в наступних форматах:

- публікації в науковому журналі «Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки» на тему: «Інститут сім'ї в міграційних процесах громадян України до Німеччини» (Випуск 4/2019), «Вісник СНТ Донецького національного університету імені Василя Стуса» на тему: «Соціально-психологічний портрет українського сімейного мігранта в Німеччині» (Випуск 13. Том 1), а також подано статтю до фахового журналу на тему «Conceptual principles of research of the problems of adaptation and integration of muslim female refugees in Germany»;

- конкурсні роботи: Всеукраїнський конкурс студентських наукових робіт з галузей знань і спеціальностей у 2019-2020 навчальному році із науковою роботою на тему «Інститут сім'ї у міграційних процесах громадян України до Німеччини»;

- тези доповідей на міжнародних конференціях: «Травневі студії 2020: Історія, Міжнародні відносини» (тема: «Сучасні тенденції міграції українських сімей до Німеччини»), «Topical Issues of Humanities, Technical and Natural Sciences» (тема: «Family Institution in Migration Processes of Ukrainian Citizens to Federal Republic of Germany»), «Травневі студії 2021: Історія, Міжнародні відносини» (тема: «Політика Німеччини щодо біженців під час пандемії COVID-19»)

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури, що налічує 61 одиниць, додатків (3). Подана інформація характеризує ключові події у досліджуваній сфері, а причинно-наслідковий зв'язок дає можливість зрозуміти як рішення держав впливали на загальні тенденції розвитку суспільства, зокрема у сфері міграційної політики. Загальний об'єм роботи 58 сторінок, з них основного тексту – 45 сторінок.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СІМЕЙНОЇ МІГРАЦІЇ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Теоретичні основи дослідження сімейної міграції громадян України

Міграція – явище, яке постійно присутнє у розвитку будь-якого суспільства. Вона досліджується протягом десятирок років, адже у кожний період часу з’являються нові та унікальні обставини, які стають вирішальними факторами для прийняття рішення про міграцію, та безумовно, впливають на інтенсифікацію міграційних потоків. Зміни у політичному, соціальному, економічному житті на сучасному етапі соціально-економічного розвитку України відбуваються паралельно з міграційними процесами, які потрапляють під безпосередній вплив нових політичних, економічних та правових умов.

Демографія, соціологія, психологія, культурологія, етнографія, економіка, юриспруденція, політологія, географія та низка інших наук займаються дослідженням міграційних процесів, так як саме поняття «міграція» має комплексний та багатогранний характер. Це складний та багатоаспектний процес, прямо чи опосередковано пов’язаний зі всіма аспектами громадського життя.

Існує сталий попит на дослідження, що розкривають сутність явища міграції та описують його складові на сучасному етапі розвитку. Фахівці різних наук, політології, історії, економіки, юриспруденції, долучаються до процесу комплексного вивчення міграції. Аналіз їхніх досліджень дає змогу сформулювати цілісне бачення даної проблеми та дозволяє зробити обґрунтовані висновки.

Основою огляду сучасного стану означеної проблеми стали роботи провідних українських та зарубіжних дослідників міграційних процесів: С. Макеева, О. Малиновської [17], І. Прибиткової, О. Хомри [37], М. Шульги, Л. Рибаківського [26], Т. Юдіної, Е. Валлерстайна [2; 58] та інших.

Наукову базу досліджуваної проблеми можна розділити за географічним принципом: роботи вітчизняних авторів та західних дослідників. В роботах

українських науковців досліджується персональний вимір міграційних процесів громадян України. Наукові праці висвітлюють питання історичні обставини, зміст та характер проблем зумовлених міграцією. Щодо західних науковців, то їх бачення міграції є більш об'єктивним, проте питання української міграції не мають широкого попиту серед дослідників. В таких наукових роботах розкриваються теоретичні питання міграційних рухів та їх роль у міждержавних відносинах.

На основі аналізу сучасної літератури представимо основні визначення міграції у широкому значенні та міграції робочої сили на регіональному рівні.

Міграція демонструє зв'язок між різноманітними сферами людського життя, такими як: соціальна, економічна та демографічна, а також процеси переміщення людей, пов'язане з низкою чинників: політичними, етнічними та релігійними. Цей процес впливає на всебічний розвиток держав та регіонів, як країн-донорів, так і країн-реципієнтів.

Відома українська дослідниця О. Малиновська [17] також робить ґрунтовний аналіз сучасного стану розуміння міграції. Вона розділяє її як територіальний рух населення, що відрізняється від природного чи соціального. В середині цього підходу дослідниця виділяє кілька груп залежно від його масштабу. В своєму аналізі дослідниця опирається на роботи вітчизняних та зарубіжних науковців, до того ж дає аналіз категоріальному апарату міжнародних міграцій.

Розглядаючи міграцію, не з дуже звичного погляду, а саме через таку галузь як психологія, можна сказати, що міграція безпосередньо пов'язана з останньою, оскільки особи змінюють своє звичне середовище та зазнають сильного емоційного впливу. У мігрантів збільшується кількість зв'язків з місцевим населенням, представниками різних етносів, націй, релігій тощо. Міграція допомагає формувати уявлення про інші традиції, культуру, соціальні норми, правила, норми поведінки та порівнювати їх. Так, відбувається міжкультурна

взаємодія: коли представники однієї культури обмінюються досвідом з представниками іншої.

Сімейна міграція є самостійним видом міграції, яка відбувається за певних обставин: шлюб із громадянином приймаючої держави, возз'єднання сім'ї, супроводження мігранта, міжнародне усиновлення. Це явище є досить недослідженим в сучасній науці, але потребує більше уваги, оскільки сімейна міграція є вагомою часткою всіх міграційних процесів.

Сім'я набуває все більшу роль у сучасних дослідженнях міграції та стає одним з найпоширеніших міграційних переміщень. Під нею розуміється переїзд особи до іншої країни разом з мігрантом для створення сім'ї або її об'єднання. Сімейна міграція є похідною від міжнародної та регіональної трудової міграції, тому саме аналіз наукових доробок стосовно цих видів міграції дає можливість комплексного вивчення питання. Аналіз сучасних поглядів науковців на проблему міграції актуалізує основні тенденції сучасного світу міграції та вказує на масштабність цих процесів.

Сім'я, як структурна одиниця, має значний вплив на соціальне згуртування та розвиток суспільства як в країні походження, так і в країні перебування [9]. Сім'я впливає на характер міграційних процесів, процесу інтеграції зокрема.

Емпірична база дослідження визначається широким спектром джерел, що стосуються міграції, та методичних підходів. Основними видами джерел стають офіційні документи, до яких належать результати діяльності виконавчих та законодавчих органів влади досліджуваних країн, міждержавні угоди, конвенції міжнародних організацій; довідкові та статистичні дані; публікації в засобах масової інформації.

Характер та кількість джерельної бази допомагають визначити результати будь-якого дослідження. Оптимальне використання різноманітних джерел потребує їх класифікації, для якої нами застосовується загальновизнаний принцип розподілу за походженням. Проведений нами контент-аналіз допомагає визначити як тематика міграції, як міжнародної трудової, так і сімейної,

представлена у німецькому та українському медіапросторі, а також проаналізувати динаміку висвітлення даних питань. Ключові національні та регіональні медіа України та Німеччини переймаються міграційними проблемами. Серед найбільш значних та вагомих виділяють трудову міграцію як таку, а також в її межах важливим є чинник легального працевлаштування або нелегального перетину кордону та перебування на території держави призначення.

В українському медіапросторі проблематика трудової міграції значно переважає решту видів міграції, які займають майже однакові позиції. Сімейна міграція слабо відображена серед міграційних потоків, проте її місце є помітним. Відповідно до проаналізованих статей, увага до інституту сім'ї та його присутності в міграційних процесах починає активніше звертатися, проте не визначається ключовою (див. Додаток А). Для Німеччини частка трудової, а головне легальної міграції є більш пріоритетною в медіапросторі. Питанням нелегальної міграції приділяється також достатньо уваги з боку досліджуваних ЗМІ, а от важлива для нас сімейна міграція майже відсутня, що пов'язане із меншою досліджуваністю даного виду міграції, а також з тим, що у порівнянні із значним напливом іншого типу мігрантів та біженців, сімейна міграція менше впливає на освітньо-кваліфікаційний, демографічний та соціально-економічний розвиток держави (див. Додаток Б).

Таким чином, аналіз емпіричної бази дослідження засвідчує, що в українських та зарубіжних джерелах міститься значна кількість інформації стосовно міграції населення. Дана проблематика в сучасних умовах знайшла широке відображення в наукових теоретичних працях представників різних наук, зокрема політичних, економічних та соціальних. Для розуміння сучасних підходів стосовно міграцій необхідним є комплексне вивчення наукових розробок. Тому саме теоретичні конструкти мають бути основою для подальшого дослідження будь-яких об'єктів, тим більш у складній сфері соціо-географічних переміщень. Сім'ї є невід'ємними складовими сучасного

суспільства, що безпосередньо впливає на формування нового погляду та усвідомлення особливостей світу мігрантів, проте дана тематика не виступає пріоритетною у засобах масової інформації у вибраних українському та німецькому інформаційному полях.

1.2. Передумови та причини сімейної міграції в умовах глобалізації міжнародного середовища

Міграція відображає соціальні, економічні та демографічні процеси, переміщення людей на різних рівнях, що пов'язане з політичними, етнічними та релігійними складовими. Цей процес впливає на всебічний розвиток держав та регіонів, як країн-донорів, так і країн-реципієнтів [9].

Причинами перших міграційних процесів після здобуття Україною незалежності стали початок економічної кризи та зниження рівня життя, проблема працевлаштування та поява безробіття. За статистичними даними найбільша кількість мігрантів притаманна тим областям України, де найвищий рівень безробіття, серед них: Херсонська, Кіровоградська, Полтавська, Донецька та Луганська [8].

Низький розмір заробітної плати прослідковується впродовж усіх періодів міграції. За спостереженнями зарібок одного трудового мігранта втричі перевищує дохід середньостатистичного працівника. Ще одним із економічних факторів, що впливає на міграцію, є понаднормові розміри податків, які особливо стосуються підприємців та осіб з високими доходами. [15]

В Україні, що перебуває в умовах довготривалої економічної кризи, сповільненого розвитку щодо покращення рівня життя та умов оплати праці, міграція стає надійним способом підвищення добробуту населення, а саме частини активних і амбітних осіб, які не мають перспектив розвитку та у яких

зростає мотивація до працевлаштування за кордоном, а згодом і зміна постійного місця проживання.

На міграційні потоки також впливають політичні чинники, до яких належать ступінь демократії (у щорічному аналізі демократичних процесів у Центральній та Східній Європі та Євразійському регіоні Nations in Transit 2014 від Freedom House Україна отримала 35 балів зі 100), стабільність політичної системи та рівень корупції (за результатами Індексу сприйняття корупції 2014 від Transparency International Україна посіла 142 місце з 175 можливих) [35].

Цей період характеризується інтенсифікацією євроінтеграційних процесів, оскільки у вересні 2014 р. Верховна Рада України та Європейський парламент ратифікували Угоду про асоціацію між Україною та ЄС [34], серед принципів якої є забезпечення свободи руху громадян. Завдяки євроінтеграційним процесам у міграційній сфері відбулися значні зрушення щодо удосконалення законодавства та управління міграцією, що дозволяло в певній мірі контролювати міграційні процеси.

Відсутність належного рівня безпеки, а також неспроможність забезпечити базові потреби населення лише посилюють наміри громадян України змінювати постійне місце проживання. За результатами опитування від Соціологічної групи «Рейтинг» [7] у вересні 2017 р. 35% українців висловили бажання виїхати за кордон, що порівняно з 2016 р. на 5% більше. А серед молоді від 18 до 35 років 54% мають бажання виїхати з України, змінивши постійне місце проживання. З кожним роком через неефективні механізми державної політики продовжується тенденція втрати населення у найбільш активному віці з високим освітнім рівнем.

Отримання Україною безвізового режиму з країнами ЄС у червні 2017 р., якому передував довготривалий процес реформування та удосконалення законодавчої бази відповідно до стандартів Європейського Союзу, сприяло та полегшувало мобільність населення Незважаючи на те, що працевлаштування не

передбачається за безвізовим режимом, близько 23% респондентів висловили наміри мігрувати до ЄС з метою працевлаштування [10].

Глобалізаційний вплив, зміни у міграційних процесах, гібридна агресія з боку Російської Федерації та пов'язані з нею внутрішні переміщення громадян, отримання безвізового режиму та зміна вектору як зовнішньополітичного, так і у сфері міграції у західному напрямку, інтенсифікація міграційного впливу на Європу – всі ці причини стали передумовою для затвердження Кабінетом Міністрів України у липні 2017 р. Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 року, та затвердження Плану заходів щодо її реалізації, які відобразили концептуалізоване бачення міграційної політики, поєднуючи комплексний підхід до вирішення міграційної проблеми [28]. На даний момент ці документи є дороговказом у забезпеченні стабілізації міграційної ситуації та включають визначений перелік заходів для сприяння консолідації української нації та прискорення соціально-економічного розвитку.

Широкий спектр завдань та цілей, визначений у Стратегії, підкреслює всеохопність даної проблеми, оскільки її реалізація виходить за рамки правового та адміністративного регулювання, а залучає відповідальні за різні сфери життя відомства. На разі відповідальними за здійснення міграційної політики є Міністерство внутрішніх справ України та Міністерство соціальної політики України, а ДМС реалізує та надає рекомендацій щодо міграційної політики.

Дослідження Міжнародної організації з міграції, проведене у 2019 р., за допомогою розробленого документу «Рамки управління у сфері міграції» визначає найкраще керовані напрямки міграційної політики та ті, що потребують подальшого вдосконалення [23]. За загальними результатами видно, що в Україні поступово відбуваються зміни у сфері управління міграційної політики, проте попереду ще багато змін та роботи для вдосконалення та розробки дієвих механізмів.

За даними ООН 2019 р. [50] Україна входить до десятки країн із найбільшою кількістю мігрантів. Важливою особливістю міграції стає те, що тимчасова

трудова міграція все більше перетворюється на постійну, а саме зі зміною постійного місця проживання. Цей фактор вказує на те, що Україна не приваблює власних громадян повертатися на Батьківщину, де обмежені перспективи розвитку, нестабільна економічна та політична ситуація.

Кількість дозволів на постійне місце проживання в країнах ЄС, виданих українцям, за даними Eurostat продовжує займати перші місця. А за експертними оцінками Міністерства соціальної політики України на постійній основі за кордоном працює 3,2 млн громадян України, а в окремий період – від 7 до 9 млн осіб [20]. Привабливість держав ЄС обумовлена спрощеними процедурами працевлаштування професійних кадрів з України.

Одним із наступних чинників є зовнішній фактор трудової міграції громадян України. У період значної інтенсифікації міждержавних міграційних переміщень населення України також залучається до них. У зв'язку з тим, що у світі відбулось збільшення диспропорції розвитку, зокрема економічного, країн та регіонів, рівень міграцій у світовому масштабі значно зріс. Оскільки економічний розвиток впливає на доступність охорони здоров'я, освіти, умов проживання та якості життя загалом, багато людей шукають можливість покращити свої умови, виїжджаючи за кордон. [15]

Однією з основних країн-реципієнтів є Федеративна Республіка Німеччина є однією з основних країн-реципієнтів мігрантів на рівні з Італією, Іспанією, Португалією, Чехією, Польщею. Важливо забезпечити легальність працевлаштування українських трудових мігрантів на території Європи, а також захист їхніх прав, з цієї причини між Україною та державами ЄС, Німеччиною зокрема, підписуються відповідні угоди, що забезпечують ці вимоги та регулюють потоки мігрантів [9]. Шенгенська домовленість погіршила ситуацію з мігрантами, адже це підвищило кількість міграційних потоків у Європейському Союзі [45].

Серед країн Західної Європи Федеративна Республіка Німеччина відрізняється розміщенням великої кількості етнічних мігрантів. З-поміж

двадцятки представників з різних країн світу українці зайняли дванадцяте місце. Німеччина має досить вигідне розташування, а головне прибуток та можливість працевлаштування є значно кращими відносно України.

Кількість українських мігрантів постійно збільшується (див. Додаток В). Відповідно до останніх підрахунків налічується у 4.5 рази більше українських мігрантів в Німеччині, порівнюючи з 1995 р., коли їх кількість складала близько 30 тисяч, а зараз – біля 130 тисяч [25]. Велика кількість мігрантів з України переїжджають до Німеччини з різних причин, серед яких навчання, робота та за сімейними обставинами [9].

З початком Революції гідності в Україні у 2014 р. досить багато людей звернулися до німецької влади з проханням про надання притулку в Німеччині, зокрема у 2015р. їх кількість становила 4 658 громадян України, проте лише 54 людини здобули офіційного статусу біженця [36].

Ще однією із причин міграції українців саме до Німеччини є безкоштовне навчання для іноземців відповідно до Конституції. Загалом міграційна привабливість західноєвропейського регіону пояснюється відносно м'якою міграційною політикою.

Пандемія COVID-19 також мала неабиякий вплив на всі держави світу, Україна не виняток. Карантин поставив нові виклики перед Урядом України у міграційній сфері, оскільки з метою здоров'я населення були значно обмежені пересування через державний кордон, заборонено регулярне транспортне сполучення та інше, що ускладнювалось недосконалою системою комунікації цих рішень. Відсутність системи у прийнятті рішень слугувало причиною низки проблем для громадян України, яка перебували та поверталися з-за кордону [29]. Пандемія ускладнила і так доволі складну міграційну ситуацію в Україні.

Таким чином, протягом років незалежності України міграційна політика, перебуваючи на етапах (ре)формування, зазнавала неабияких змін, проте ці вдосконалення мали негативний вплив на вікову та кваліфікаційну структуру населення, що разом і з іншими чинниками призвело до складної соціально-

економічної в державі. З урахуванням трансформацій, що відбуваються на сучасному етапі міжнародних відносин, активними глобалізаційними процесами, а також низкою викликів у сфері міграційної політики, які з'являються перед Україною протягом усього періоду її незалежності, можна зробити висновок, що сукупність вище перелічених факторів спонукає працездатне населення до трудової міграції. Україна є найбільшою країною-експортером робочої сили. Федеративна Республіка Німеччина, як одна із провідних країн Західної Європи, приваблює заробітчан з усього світу, з України зокрема. Високий рівень міграційних потоків зумовлений погіршенням демографічної ситуації, нестабільного ринку праці, розвитку економіки, зниження добробуту громадян, підвищеного рівня бідності, збільшення частки ЄС у структурі зовнішньої трудової міграції та іншими чинниками.

1.3. Оцінка впливу глобалізаційних процесів на сімейну міграцію

Зважаючи на тенденції минулих років, ми можемо чітко спостерігати активізацію населення та розвитку всіх сфер суспільного життя із залученням міждержавних відносин, тому використання терміну «глобалізація» стає все більш вживаним у сучасних дослідженнях. Існує чимало поглядів на розуміння цього поняття, серед яких глобалізацію трактують як революцію, що охоплює всі країни і народи, із тенденцією поглиблення взаємозв'язків між найважливішими фінансовими центрами, тісною технологічною співпрацею, формуванням глобальних ринків, залученням інвестицій у високотехнічних галузях [4].

У політології виділяють значний спектр тенденцій, що характеризують процес глобалізації зовсім під іншим кутом: розвиток світових ідеологій, організація світопорядку, роль та місце міжнародних організацій у сучасній системі міжнародних відносин, інтенсивність масової міжнародної міграції та як результат формування багатонаціональних утворень тощо. Видатні зарубіжні

політологи С. Хантінгтон, Г.П. Мартін, Г. Шуман пов'язують глобалізацію із світовим розподілом демократичних принципів та інститутів [16].

Світовий економічний форум визначає глобалізацію як «процес, за допомогою якого люди та товари легко пересуваються через кордони» [47]. З цієї причини глобалізація неможлива без міграції населення. Люди перетинають кордони, щоб запропонувати свою працю, свої інвестиції та свої ідеї на ринках, що мають можливості, недоступні в їхніх рідних країнах.

Міжнародна міграція населення посилює взаємозв'язок між країнами світового співтовариства, що є наслідком розширення світового капіталістичного господарства, поглиблення економічним розвитком між державами із різним рівнем розвитку, діяльності міжнародних інституцій та різнопланових організацій, що заохочують та сприяють активізації міграційних процесів, та соціальних зв'язків зумовлених утворенням інтернаціональних сімей [13].

Економічна глобалізація постійно супроводжує розвиток людства, хоча її темпи, інтенсивність та рівень впливу на життєдіяльність країн, народів та окремого індивіда постійно видозмінюється. Міграція будь-якого типу, сімейна зокрема, є глобальним процесом, оскільки у світі не залишилось регіонів чи країн, що не були б залучені до міграційного процесу. За даними МОП у світі 90-95 млн іноземців є економічно активними, тобто працюють за наймом, приватні підприємці чи іншим чином беруть участь в оплачуваній економічній діяльності [19].

Глобальна економічна криза стала причиною підвищення рівня динаміки міжнародної та сімейної міграції як підвиду, тому за відсутності більш суворих позицій міграційної політики вона матиме стійкий висхідний тренд. Зважаючи на досить великий спектр причин, що спонукають сім'ї українських громадян до міграції, можна побачити, що мігранти наразі готові виконувати найрізноманітнішу роботу. А оскільки по всьому світі зростає попит на вакансії робіт «3-D» (з англійської: dirty, dangerous, degrading, тобто брудний,

небезпечний, принизливий), то це стимулює міграцію низько кваліфікованих кадрів. Наслідки міграційних процесів неоднозначні, проте вони мають неабиякий вплив на соціальний, економічний та політичний розвиток країн.

Сім'я, як окремий інститут, має неабиякий вплив на соціальне згуртування та розвиток суспільства як в країні походження, так і в країні перебування [27; 9]. Сім'я впливає на характер міграційних процесів, процесу інтеграції зокрема. Для суспільства, що приймає сім'ї мігрантів, цей факт є феноменом, що підкреслює важливість міграції, яка перетворює економічні проблеми на політичні [61].

Із розвитком сучасних інформаційно-комунікаційних мереж доступ до інформації про рівень доходу, якість життя та безпековий рівень в країні стає доступним для потенційних мігрантів. За даними ООН майже дві третини мігрантів зосереджено в країнах з високим рівнем доходів. Станом на 2018 рік 64 % усіх міжнародних мігрантів сконцентровано в розвинених країнах, 36 % - у країнах із середнім та низьким рівнем доходів. Порівняно з 2000 роком, кількість мігрантів, що обрали країну-реципієнта із високим рівнем доходів збільшилась, а із низьким рівнем доходів зменшилась [24].

Імміграція, особливо людей працездатного віку, збільшує потенційну робочу силу та частково може компенсувати низьку участь корінного населення. Завдяки цьому за кордоном люди мають можливість заробляти більше, на відміну від власної держави. До того ж, підвищується рівень життя самих мігрантів, а також членів їх сімей в державах проживання. Зазвичай причиною, що змушує людей мігрувати, є неможливість знайти роботу на ринку праці у власній державі, а також через вищий рівень заробітної плати за кордоном.

Новий ринок висококваліфікованої робочої сили має позитивний вплив на демографічні процеси та формування людського капіталу у розвинених країнах-експортерах мігрантів. Єврокомісія прогнозує, що кількість молоді у віці до 25 років в європейських країнах за період з 2010 по 2030 роки зменшиться на 25 млн. осіб, до 2050 року населення Італії знизиться на 28%, Іспанії – на 24% [39].

За попередніми даними Німеччина, Франція, Англія та Італія приймають близько 230 тисяч трудових мігрантів на рік. Тому передбачається, що для збереження чисельності населення країнам доведеться збільшувати щорічний приплив іммігрантів до 700 тисяч осіб. Щоб зберегти існуючий рівень економічно активного населення їм доведеться приймати близько 1 млн. іммігрантів. На думку фахівців МОП рівень європейських життєвих стандартів без іммігрантів до 2050 року знизиться до 78% порівняно з тим, що існує сьогодні [39].

Отже, можна зробити висновок, що трансформація міграційних процесів в умовах глобалізації представляє складний, динамічний комплекс процесів, що мають неоднозначні наслідки для конкретних країн та товариств в цілому. Довгострокові та зростаючі дослідження міграції та мобільності показують, що міграція значною мірою пов'язана із загальними глобальними економічними, соціальними, політичними та технологічними перетвореннями, які зачіпають широкий спектр пріоритетних питань політики. У міру поглиблення процесів глобалізації ці трансформації дедалі більше формують наше життя щодо нашої повсякденності. Все більше людей отримують доступ до інформації, товарів та послуг з усього світу через постійне розширення технологій. Глобалізація сприяє інтеграції національних ринків праці, розмиванню національних та регіональних кордонів. Однак є і негативні наслідки, що призводять до поглиблення існуючого поділу праці та галузевої спеціалізації країн, посилення процесу «відтоку умів», руйнується національна самобутність, відбувається знищення історично сформованих культурних традицій та цінностей.

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ АДАПТАЦІЇ ТА ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ СІМЕЙ ТА ЇХ ЧЛЕНІВ В НІМЕЧЧИНІ

2.1. Забезпечення інтеграційного процесу українських мігрантів урядом Німеччини

Інтеграція новоприбулих осіб до власного середовища є важливим елементом для налагодження всіх суспільних процесів всередині держави. Німецькі політики прийняли різноманітні стратегії підтримки інтеграції мігрантів та біженців. У зв'язку з великою кількістю мігрантів, біженців та шукачів притулку, німецький уряд має низку дієвих інтеграційних систем для новоприбулих. Різномісний підхід (федеральні, провінційні, міські та місцеві органи влади, громадянське суспільство і, звичайно, самі мігранти) дозволяє всім сторонам максимально долучатися до інтеграційного процесу та докладати значних зусиль.

Дослідження Migrant Integration Policy Index (MIPEX) за 2020 р. показує, що Німеччина повільно вдосконалює свою інтеграційну політику протягом останнього десятиліття. З 2014 по 2019 рік Німеччина, як і більшість країн MIPEX, вдосконалила свою політику інтеграції на +1 бал за 100-бальною шкалою MIPEX [54]. У відповідь на широкомасштабні прибуття 2015/6 рр. Німеччина принципово не змінила свій існуючий підхід до інтеграції, а покращила його реалізацію за допомогою пакетів заходів та фінансування. Пріоритетом уряду була більша підтримка рівних соціально-економічних можливостей для прибулих. Німеччина посилила свої сильні напрями інтеграції – зайнятість та професійне навчання і почала розглядати одну незначну область слабких місць – освіту, де федеральний уряд та уряди надавали розширені навчальні вказівки та матеріали, такі як «Читання для початківців» («Lesestart») та додаток «Початкова німецька» («Einstieg Deutsch»). Інші сфери слабкості щодо довготермінової безпеки прибулих у Німеччині – возз'єднання сім'ї, постійне проживання та доступ до громадянства – залишились в основному

незмінними, незважаючи на деякі обмеження та зміни протягом останніх кількох років.

Організація з економічного співробітництва та розвитку (OECD) провела дослідження щодо питань інтеграції мігрантів, у якому Німеччина показує позитивні зміни і як у залученості мігрантів на ринки праці, так і в освіті [57].

Система надання соціально-психологічної підтримки у Німеччині пережила досить велике потрясіння із напливом великої кількості мігрантів та біженців зі Сходу, проте саме це стало підґрунтям для вдосконалення та оформлення нової системи допомоги. Відповідно до Національного плану інтеграції від 2007 року уряд зосередив увагу на освітній, навчальній та культурній інтеграції, а вже у 2012 році був розроблений Національний план дій щодо інтеграції, який створив інструменти для імплементації політики інтеграції. Почали враховуватись такі показники, як оптимізація індивідуальної підтримки молодих мігрантів, покращення визнання іноземних ступенів, надання доступу до охорони здоров'я та допомоги мігрантам. У 2016 році була прийнята Месеберзька декларація про інтеграцію, у якій уряд пропонує підтримку, навчання та працевлаштування іноземцям, але водночас і зі сторони мігранта вимагають зусиль та виконання обов'язків у межах наданих можливостей [46].

Інтеграційні програми, що діють в Німеччині, базуються на наявній соціальній та економічній політиці в державі [49]. Згідно з даними Федерального відомства з питань міграції та біженців мігранти мають змогу безкоштовно пройти загальний інтеграційний курс, який складається з мовного курсу на 600 годин та орієнтаційного курсу, що складає понад 100 годин. На мовному курсі мігранти вивчають базовий вокабуляр, необхідний для розмови та письма у повсякденних ситуаціях, на прикладах контактів з владою, розмови з сусідами та колегами, написання листів та заповнення анкет. Орієнтаційний курс інформує мігрантів про життя в Німеччині та надає знання про правову систему, культуру та новітню історію Німеччини.

Існують також спеціальні інтеграційні курси, наприклад для жінок, батьків, молоді, а також для учасників, які ще не вміють правильно читати чи писати. Для осіб, які швидко опановують матеріал або яким потрібно терміново завершити курс, є можливість скористатися інтенсивними курсами, що триває вдвічі менше за попередні. Для того щоб задовольнити потреби мігрантів щодо проходження курсу, їх організатори проводять попередню оцінку знань мігрантів та безпосередньо підбирають найбільш вигідний та потрібний курс для них. По закінченню курсу проводиться атестація, на якій перевіряється рівень освоєння матеріалів, опанування мови та видається сертифікат про завершення інтеграційного курсу.

Розглядаючи наступний фактор, що впливає на адаптацію мігрантів, варто зазначити, що німецький ринок праці складний та бюрократичний, створюючи бар'єри для визнання іноземної кваліфікації та тих, хто не володіє німецькою мовою [51]. Мігранти рухаються кар'єрними сходами від менш кваліфікованої до більш кваліфікованої діяльності в країні перебування, в Німеччині зокрема, адже українського диплому не достатньо, щоб влаштуватися на роботу, необхідно підтвердження рівня мови та кваліфікації у країні призначення. Українські трудові мігранти починають працювати не за фахом. Чоловіки переважно зайняті на будівництві (45%), жінки – у сфері обслуговування, зокрема домашня прислуга (12%). Серед поширених професій мігрантів є оптова та роздрібна торгівля (5%), готельно-ресторанна справа і туризм (8%), виробництво (12%), охорона здоров'я (2%), транспортні перевезення (7%) та колективні послуги (3%), діяльність у сільськогосподарській сфері є невеликою для довгострокової міграції (3%) [19].

Зріс попит на низько кваліфіковану працю в будівництві, сільському господарстві, сфері послуг, тому до Німеччини виїжджають переважно водії, будівельники, медичні працівники та підсобні робочі. Більшість мігрантів працюють за наймом, проте є і підприємці. *Freiberufler* – це особа, яка займається трудовою діяльністю поза рамками підприємства, в межах своєї професійної

специфіки. Це досить поширений вид зайнятості серед українських мігрантів, що живуть у Німеччині, проте статус «фрайберуфлера» можуть отримати особи, що працюють в таких сферах як: медична, юридична, економічна, консалтингова, технічна та гуманітарна [9].

Варто також зазначити, що неурядові організації відіграють також центральну роль у сприянні інтеграції мігрантів особливо в даний час, який характеризується відмовою держав від соціального забезпечення, приватизацією державних послуг та обмежувальною імміграційною політикою та контролем надходження новоприбулих. Після напливу мігрантів до Німеччини з 2015 року з'явилося безліч веб-сайтів підтримки, програм та ініціатив, щоб допомогти їм у вирішенні питань від притулку та мовних курсів до учнівства, інтеграційних курсів та питань, пов'язаних зі здоров'ям.

Безкоштовна підтримка мігрантів, така як гостра медична допомога, юридична консультація та конкретна допомога для дорослих іммігрантів (що називається Служба консультацій з питань міграції для дорослих іммігрантів, MBE), в основному організуються та пропонуються на державному та регіональному рівнях шістьма некомерційними організаціями соціального забезпечення («Wohlfahrtsverbände»), або благодійними організаціями, серед яких: AWO, або Асоціація соціального забезпечення робітників (Arbeiterwohlfahrt), Німецька асоціація Карітас (організація соціального забезпечення римсько-католицької церкви Німеччини), Diakonie, або Diakonisches Werk der Evangelischen Kirchen in Deutschland (організація соціального забезпечення німецьких протестантських церков), Німецька асоціація забезпечення рівної участі (Deutscher Paritätischer Wohlfahrtsverband), Німецький Червоний Хрест (Deutsches Rotes Kreuz), та Центральне агентство добробуту євреїв у Німеччині (Zentralwohlfahrtsstelle der Juden in Deutschland).

Загалом неурядові організації в Німеччині виступають за те, щоб уряд Німеччини приймав закони, які будуть сприяти входженню мігрантів та біженців

в суспільство та щоб вони легально могли ставати активною частиною суспільства.

Таким чином, підводячи підсумки, важливо пам'ятати, що інтеграція – це динамічний та багатогранний процес, який вимагає серйозної відданості як мігрантів, які повинні бути готовими адаптуватися до приймаючого суспільства, не відмовляючись від своєї культури походження, так і держави перебування, що повинна бути готовою прийняти мігрантів та біженців та задовольняти їх потреби. Німеччина, як держава з великою кількістю мігрантів та біженців, робить все можливе для інтеграції новоприбулих до свого середовища, німецький уряд розробив низку систем для інтеграції свого нового населення, і всі залучені сторони докладають значних зусиль для цього.

2.2. Соціально-психологічний портрет українських сімейних мігрантів

Якісний та детальний аналіз українських мігрантів, зокрема сімейних, допоможе сформуванню ті риси, за допомогою яких можна виокремити їх спільні характеристики. Розуміння соціологічного та психологічного портретів мігрантів є надзвичайно важливим при аналізі міграційних процесів, оскільки це дає змогу прослідкувати тенденції та сформуванню характеристику тих, хто емігрує з України, а звідси і визначити, який вплив міграція тих чи інших груп населення має на становище в державі-донорі та державі-реципієнті мігрантів.

Більшість мігрантів, що першими виїжджають за кордон є у шлюбі та мають дітей, це на початковому етапі загрожує проблемі збереження сім'ї та повноцінного виховання дітей. Проте з часом після адаптації та облаштування мігранта на території Німеччини відбувається возз'єднання сімей. Зараз за даними Відділу населення ООН, спостерігається тенденція збільшення кількості мігрантів-жінок, третина від всіх мігрантів у світі, оскільки відбувається фемінізація у всіх сферах суспільного життя, зокрема міжнародної міграції [40].

Так як відбуваються структурні зміни у структурі зайнятості [3]. Не зважаючи на це, за даними дослідження VoxUkraine, Німецької консультативної групи в Україні, 70% трудових мігрантів є чоловіки [60].

Як стверджує українська дослідниця Малиновська О. [18] в Україні важко визначити середньостатистичного мігранта, так як міграцію можна характеризувати як строкату за віковим, освітнім та статевим складом, а також за географічним походженням. Досвід міграції та спроби інтеграції у суспільство, що приймає, є особистим та несхожими, що ускладнює процес їх дослідження. Зазвичай прагнення сім'ї виїхати на постійне місце проживання до іншої країни, Німеччини зокрема, є прихованим, оскільки першочерговою все таки відбувається міграція з метою отримання роботи чи навчання. Зазвичай такі наміри реалізуються цілими сім'ями, які іммігрують до Німеччини, або ж через програми возз'єднання сімей [40].

Серед мігрантів переважають – особи продуктивного віку, що збіднює трудовий потенціал України. Характеризуючи віковий показник, можна побачити, що більшість мігрантів знаходиться у віковій категорії від 20 до 49 років, 71% довгострокових трудових мігрантів є люди у віці від 18 до 44 років [9]. З початку міграційних процесів незалежної України особи молодшого та середнього працездатного віку здійснювали довгострокові поїздки, але з 2008 р. ця тенденція почала змінюватися: почалось збільшення кількості осіб старшого працездатного віку. Не зважаючи на це, кількість мігрантів молодого віку не зменшується, що відбувається внаслідок об'єднання членів сімей. У таких випадках молодь виїжджає не тільки самотійно з освітньою метою, а й як частина сім'ї [40].

Розглядаючи освітній показник мігрантів, можна виділити те, що трудові мігранти отримали повну загальну середню освіту (11 років навчання). З початку 2000-х рр. рівень освіченості мігрантів помітно знизився, на 4,3%: чоловіків – 5,3%; жінок – 2,6%. Збільшилась кількість трудових мігрантів з вищою освітою 13,9% [9], що пояснюється підвищенням рівня освіченості серед жінок-

мігрантів. Ця характеристика українських мігрантів вказує на те, що при переїзді до Німеччини мігранти матимуть змогу влаштуватися на кращу роботу, попередньо підтвердивши свої кваліфікаційні навички. Безперечно, наявність вищої освіти не гарантує безперешкодне працевлаштування та полегшення в адаптаційному процесі, навпаки може завдавати моральних потрясінь у випадку, коли мігрантам доводиться працювати не за освітою на низькооплачуваних посадах, щоб забезпечити собі мінімальний рівень добробуту в приймаючій державі.

Оскільки сім'я – це багатофункціональний інститут, то її функції утворюють систему відносин та забезпечують мотивацію взаємодії як сім'ї та суспільства, так і сім'ї і особистості [9]. Сім'я, як структурна одиниця, має значний вплив на соціальне згуртування та розвиток суспільства як в країні походження, так і в країні перебування. Сучасний світ значно трансформувався під впливом політичних, економічних, культурно-наукових факторів, які розвиваються та видозмінюються, а головне мають вплив на всіх членів суспільства, до складу якого входять і сім'ї. Відбувається посилення соціально-психологічної напруженості, поширення песимістичних настроїв, нестабільності, втрати життєвих орієнтирів, – всі ці складові вийшли на рівень держави, так як проблеми внутрішньо сімейних проблем виходять за межі свого середовища і набувають більш глобального масштабу. У зв'язку зі зміною пріоритетів та постійним прагненням до гідного матеріального забезпечення, яке частково є неможливим в умовах зубожіння населення, підвищенням рівня безробіття, розшаруванням населення, відбувається втрата моральних ідеалів та деформація сімейних цінностей.

Міграція – це процес, який впливає не лише на зміну місця перебування чи середовище, вона безпосередньо має вплив на психологічний стан кожного, хто змінює умови свого життя та приймає рішення про переїзд. Після переміщення мігранти проходять через складний процес адаптації, який поділяється на декілька етапів та сприяє пристосуванню до нового середовища. Питання впливу

міграції на сім'ї мігрантів та їхніх дітей є менш дослідженим, порівнюючи з проблемою психологічного впливу на особистість. Мігранти зустрічаються з низкою проблем, серед яких: психосоціальні наслідки для членів сім'ї, труднощі інтеграції в країнах призначення та зміни гендерних ролей всередині сім'ї [9]. Вище перелічені проблеми, так звані «виклики» піддаються підвищенню мобільності робочої сили та досить обмеженої міграційної політики, що прямо чи опосередковано впливає на розвиток сімей іммігрантів.

Важливим елементом нашого дослідження є формування психологічного портрету мігранта, який представляє комплексну психологічну характеристику людини, яка включає в себе опис його внутрішнього складу та можливих дій в конкретних ситуаціях. Досить важко сформувати загальний психологічний портрет для всіх мігрантів разом, так як це носить більше індивідуальний підхід, проте є низка характеристик, які об'єднують психологічний стан людей, залучених до міграційних процесів [40].

Для формування психологічного портрету мігранта необхідно провести аналіз рис особистості, до яких належать наступні: характер, темперамент, мотивація, здібності, емоційність, інтелектуальність, комунікативні навички, волева характеристика, рівень самоконтролю та самооцінка. Для мігрантів лише деякі із зазначених характеристик мають подібні риси та ознаки, адже кожен із мігрантів є унікальним, а тому і їх психологічні якості матимуть різний характер та особливості [40].

Спільними для мігрантів характеристиками є мотивація, у деякій мірі емоційність та рівень самоконтролю, тому що під впливом зміни середовища, суспільства, із процесом входження в нову культуру саме ці особливості зазнають впливу та змінюються через психологічну адаптацію, процес встановлення оптимальної відповідності особистості і навколишнього середовища в ході здійснення властивої людині діяльності, що дозволяє індивідуумові задовольнити актуальні потреби і реалізовувати зв'язні з ними

значущі цілі, забезпечуючи відповідність людської психологічної діяльності, поведінки людини вимогам середовища [9].

Мотивація – психофізіологічний процес, який керує поведінкою людини, впливає на активність, цілеспрямованість, стійкість та організацію. Кожна людина, кожен мігрант, безумовно, має свої мотиви до будь-яких дій, це певною мірою узагальнений образ матеріальних або ідеальних предметів, які складають для неї цінності. Для більшості мігрантів мотивацією залишається економічна складова міграції, проте з часом, поступово зростають соціально-культурні та гуманітарні складові. Сімейна міграція має тісний зв'язок з трудовою міграцією.

Міграційні потоки трудових мігрантів безпосередньо мають вплив на потоки сімейних мігрантів, що їх супроводжують. Саме тому прослідковується і залежність від економічної та міграційної політики. Інтеграція на ринок праці в державі-реципієнті є досить тривалим процесом для всіх мігрантів, а для дорослих сімейних мігрантів цей процес відбувається більш повільно, порівняно з іншими групами мігрантів [9].

За наявності потреби, яку потрібно задовольнити, блага, яке забезпечує виконання цієї потреби, виникає мотивація до трудової діяльності та реалізації себе як спеціаліста в тій чи іншій галузі. Зважаючи на те, що все таки при аналізі особистостей мігрантів потрібно враховувати їх внутрішні та зовнішні мотиви, то характеристика цього показника залишається спільною лише на рівні матеріального забезпечення та швидкого входження в нове соціокультурне середовище.

Емоційність та рівень самоконтролю є досить схожими характеристиками, які поєднують в собі здатність особистостей, у нашому випадку мігрантів, відтворювати зміст переживань, настрою та характеру, свого роду давати реакцію на навколишній світ, в той час як здатність самоконтролю виявляється у спроможності контролювати свої емоції, думки та поведінку. В умовах адаптації саме ці складові показують на скільки мігрант та члени його сім'ї

усвідомлено підходили до переїзду та зважували всі наслідки, які можуть настати після.

Таким чином, оскільки мігранти постійно перебувають у стані стресу, пов'язаного зі зміною середовища перебування та появою нових викликів, їм часто доводиться стикатись із проблемою оволодіння власними емоціями. Соціально-психологічний портрет мігрантів дає змогу виокремити певні характеристики соціальної та психологічної сфери для розуміння емоційного стану мігрантів та членів їх сімей. Підхід до формування портрету мігрантів має носити індивідуальний характер, так як кожен із мігрантів різниться за низкою властивостей, проте окремі аспекти психології мігрантів все ж дають можливість для базового оформлення їх портрету. За складом сім'ї представлені різні, які на момент переміщення з України до Німеччини склалися лише з чоловіка та жінки, проте протягом перебування у державі-реципієнті поповнилися, так і навпаки сім'ї, що іммігрували одразу з дітьми. Велика кількість сімей українських мігрантів є возз'єднаними, так як спершу один член сім'ї виїжджав, найчастіше жінки. Серед спільних характеристик у мігрантів можна виділити їх мотивацію, та в деякій мірі емоційність та рівень самоконтролю, оскільки формування соціально-психологічного портрету має досить індивідуальний характер.

2.3. Проблеми адаптації українських мігрантів та членів їх сімей в німецьке суспільство

Адаптація – це пристосування організмів до умов існування та оточення. Здатність людини, індивіда адаптуватися до зовнішніх обставин є невід'ємною. Це дозволяє швидко реагувати на вилики та вирішувати їх у непередбачуваних ситуаціях, а також залишати на належному рівні взаємодію з навколишнім середовищем. Зважаючи на індивідуальні характеристики кожного, їх поведінку,

навички та цінності, важко визначити загальний рівень адаптивності мігрантів, тому для кожного ця характеристика виявляється по-різному.

Адаптаційний процес починається з моменту, коли мігрант прибуває до приймаючої країни. Цей процес відбувається у декілька етапів, першим з яких є входження до нового середовища та прилаштування до нього. Цей етап залучає адаптацію на організаційному, правовому, політичному, культурному та психологічному рівнях. Другим етапом є пристосування до суспільства з його особливостями в політичній, економічній, трудовій, етнічній, релігійній, культурній, інформаційній, освітній, соціально-організаційній та психологічній сферах. Адаптація буде дещо змінюватися залежно від сфери соціальних напрямків, оскільки кожна особа сприймає середовище через призму свого характеру. У зв'язку з різноманіттям суспільних сфер: соціально-психологічна, культурна, професійна, побутова та інші, мігранти активно прилаштовуються до них із залученням різних видів адаптації [9].

Міграційні процеси є одним із факторів зміни особливостей поведінки людини. А.А. Нестерова [22], Т.Ф. Сулова [31] виокремлюють ряд проблем, з якими зустрічаються мігранти, серед них: ускладнена взаємодія з корінним населенням країни призначення, важкість вибору професійного напрямку, труднощі з житлово-побутовим облаштуванням, підвищений рівень накопичення негативних емоцій (стрес, тривога, агресивність), формування необґрунтованих суперечок та конфліктів, що зумовлені відмінністю культурних цінностей та нормами поведінки.

Мігранти та їх сім'ї через зміну середовища можуть часто переживати різні емоції, серед яких: спантеличеність, збудженість та стрес, а водночас і страх, занепокоєння, сплеск негативних емоцій як злість та агресивність, сум та депресивність. Всі ці емоції можуть впливати на діяльність кожного із членів сім'ї та їх мисленнєві здібності, а зокрема і здатність індивідів піклуватись про себе й членів своїх сімей та справлятися із перешкодами, які трапляються під час адаптаційного періоду. Безумовно, така реакція є досить природною, адже

організм реагує на ті зміни, що відбуваються в навколишньому середовищі держави перебування [30].

Інша культура примушує мігрантів відмовитися від попереднього способу життя, прийняти інші соціальні норми, правила та зразки поведінки. Для мігранта в процесі адаптації змінюється все – від природи і клімату до психологічних стосунків, а також традицій, звичаїв, ритуалів, цінностей. Навіть за умов сприятливих обставин, адаптація до іншого етнічного і культурного середовища – складний, стресогенний процес [1].

Німеччина та Україна мають багато спільних рис, зокрема ліберально-демократичні цінності, що полегшує процес акультурації та інтеграції для українських мігрантів та їх сімей. Проте наявність різних поглядів на облаштування суспільства, роль чоловіка та жінки в ньому, активність громадянського суспільства, участь у діяльності місцевого самоврядування, участь в організаціях громадянського суспільства та членство в політичних асоціаціях стає певним викликом на шляху адаптації мігрантів.

Із переїздом до нового місця проживання в українських мігрантів відбувається руйнація попередніх життєвих принципів або повністю стирається середовище, яке було психологічно близьким для них, натомість виникають абсолютно нові життєві обставини: невідомі, сповнені викликів та низки проблем [9]. Мігранти мають навчитися швидко сприймати інформацію, а також встановити міжкультурні зв'язки. З метою легшої адаптації необхідно працювати над своїм ставленням до нового середовища та реальності, а також адекватно оцінювати дійсність навколо себе [9]. Утворення глобальних комунікативних мереж, з одного боку, забезпечує в усіх куточках світу доступ до інформації про можливості працевлаштування та навчання за кордоном, порядок отримання віз та необхідних дозволів, транспортні послуги тощо, що значно полегшує здійснення переїздів. З другого боку, мобільний зв'язок, супутникове телебачення, Інтернет створюють для мігранта можливості віртуальної присутності на батьківщині, в той час коли фізично він знаходиться

за кордоном, зменшують таким чином психологічні навантаження та небажані соціальні наслідки міграції, роблять її більш доступною [11].

Використання рідної мови при спілкуванні з іншими членами сім'ї відрізняє адаптаційний процес сімей від одноосібної адаптації. Така особливість має негативні наслідки, що виражаються в сповільненні пристосування до середовища, проте і має позитивні наслідки, що знижують напруженість та рівень стресу, що формується в результаті психологічного тиску з боку іноземного суспільства [9].

На індивідуальному рівні міграція містить значні соціально-психологічні ризики для мігруючої особи. Разом із сумом за рідним домом, родиною, дітьми міграція може призвести до різного роду психоемоційних порушень. Мігранти переживають чимало психологічних травм в умовах нового соціокультурного середовища. Хрусталева Н.С. виділила їх види: ностальгія, втрата соціального статусу та відчуття власної значимості, порушення уявлень про самого себе, плутанина в самому собі та самоідентифікації, відчуття провини [38].

Мігрантам досить складно знайти однодумців, тому вони часто взаємодіють з діаспорами, оскільки вони повністю пройшли етап адаптації та пережили всі стадії культурного шоку. Центром української діаспори є південна частина Німеччини, де мігранти, які вже інтегрувалися в суспільство організували багато культурних, освітніх, соціальних та політичних програм. Люди, які займаються розвитком та налагодженням діяльності діаспори, досить часто характеризуються взаємозв'язками з іншими українцями, що проживають на території Німеччини, чи взагалі на міжнародному рівні.

Надзвичайно важливо звернути увагу на вплив міграції на дітей, які мігрують разом з батьками, оскільки вони ще перебувають у процесі самоусвідомлення та реалізації себе як людини, члена суспільства приймаючої держави, у нашому випадку Німеччини, де на разі перебуває велика кількість сімей мігрантів з дітьми, не лише з України. З 2014 року до німецьких шкіл було прийнято більше 300 тис. дітей-мігрантів [48].

У сучасних умовах розвитку та соціалізації діти мігрантів стикаються з низкою викликів, які перешкоджають їх розвитку та безпосередньо впливають на формування світогляду та особистості, в цілому. Маргіналізація та дискримінація в країні поселення, перешкоди доступу до соціальних послуг, виклики правам громадянства та ідентичності, економічна незахищеність батьків та соціальна і культурна дислокація можуть вплинути на деяких дітей. Однак жоден із цих результатів не є необхідним.

За даними міжнародної організації ЮНІСЕФ більшість дітей-мігрантів процвітають і роблять позитивний внесок у свої нові громади, а політики та програми можуть бути розроблені для підтримки та захисту тих дітей, які можуть стати вразливими. Відповідно до Конвенції про права дитини, обов'язок будь-якої країни забезпечувати, щоб усі діти користувалися своїми правами, незалежно від міграційного статусу чи батьків [52].

Для сімей з малими дітьми зазвичай адаптація не є проблемою, оскільки вони швидше і успішніше пристосовуються до нового середовища. Адаптація для школярів відбувається з більшими викликами, оскільки з'являється потреба відповідати характеристикам своїх однолітків, зважаючи на мову, манери, поведінку та зовнішній вигляд [9].

Одним із важливих елементів пристосування до німецького середовища є, перш за все, мовленнєва адаптація, оскільки саме цей аспект забезпечує формування максимально позитивних психоемоційних станів, внутрішній комфорт, самореалізацію як активного суб'єкта нового мовного та культурного середовища, допомагає ідентифікувати себе як члена нової культури, прийняти її базові принципи, норми та цінності. За дослідженням Тарасюк І.В., можна зробити висновок, що основним соціальним середовищем для дітей молодшого шкільного віку та підлітків є школа. На цьому етапі для дитини важливо залишатися на рівні із однолітками, знайти своє гідне місце у їх групі та самоствердитись [33].

Якщо припустити, що такі суттєві вікові фізіологічні та психічні зміни дітей мігрантів відбуваються на тлі їхньої адаптації до іншомовного середовища, та у зв'язку з труднощами мовленнєвої адаптації їхні потреби не задовольняються, вони атрофуються або можуть спрямовуватися в негативне русло. Саме тому мовленнєва адаптація повинна не перешкоджати, а лише позитивно сприяти реалізації потреб молодших підлітків.

Діти також можуть зіштовхуватись із низкою труднощів під час адаптаційного процесу, хоча за всіма показниками їм легше прийняти цінності, традиції та норми поведінки німецького середовища. Серед викликів, які мають місце на території приймаючої держави, є такі: великий ризик бути вигнаним зі школи чи добровільне невідвідування закладів освіти, що пов'язане із негативним ставленням однолітків до представника іншої культури, високий рівень вагітності серед підлітків, злочини неповнолітніми, неповні права громадянства, що значно обмежують дітей-мігрантів, більш складний доступ до соціальних послуг та небезпека соціального відчуження [42].

Таким чином, варто зазначити, що мігранти проходять через низку етапів адаптації до німецького суспільства та нового соціокультурного середовища, на кожному з яких вони зустрічають ряд викликів та перешкод. Активна участь та допомога з інтеграцією з боку держави-реципієнта допомагає їм легше сприймати культурні відмінності, що наявні між державами. Адаптація дітей проходить з меншою кількістю психологічних потрясіть, проте вони, за своєю натурою, дуже залежні від дорослих, а тому їм потрібна особлива підтримка та увага під час міграції не лише для фізичного існування, а й для психологічного та соціального благополуччя та для більш успішної адаптації в новому для них німецькому середовищі.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМА МІГРАЦІЙНИХ ПОТОКІВ З УКРАЇНИ В НІМЕЧЧИНУ В ЧАСИ КРИЗИ ТА НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

3.1. Вплив пандемії COVID-19 на міграційні процеси з України в Німеччину

Всесвітня криза COVID-19 дуже впливає на різні сфери життя, зокрема людей, економіку та нашу планету, а також на систему міжнародних відносин. Всі держави, які визнали пандемію COVID-19, поступово впроваджували низку протиепідеміологічних заходів, які здійснюються і зараз. Великою цінністю та одним із пріоритетних завдань для держав у соціально-економічній сфері та секторі охорони здоров'я залишається життя та здоров'я людини. У зв'язку з цим держави вимушені накладати певні обмеження на свободу пересування, комунікацію між людьми, дозвілля та освіти для того, щоб запобігти поширенню хвороби, спричиненої коронавірусом, та перешкодити наслідкам кризи прав людини у світі.

Незахищені верстви населення стали ще більше вразливими через наслідки кризи COVID-19. Жінки та чоловіки, діти, молодь та люди похилого віку, біженці та мігранти, люди з невисоким рівнем доходу, що залишились без постійного (тимчасового) місця роботи, люди з інвалідністю, національні меншини, ЛГБТ+ тощо потерпають по-різному. Зважаючи на те, що рішення часто приймаються поспіхом, вони можуть спричиняти небажані наслідки. Необхідно, щоб реакція урядів слідувала тенденціям пандемії, адже у такий спосіб під час кризи зберігається довіра між громадянами та державами, а також забезпечувати належний рівень прав людини.

Карантин поставив нові виклики перед Урядом України у міграційній сфері, оскільки з метою здоров'я населення були значно обмежені пересування через державний кордон, заборонено регулярне транспортне сполучення та інше, що ускладнювалось недосконалою системою комунікації цих рішень. Відсутність системи у прийнятті рішень слугувало причиною низки проблем для громадян

України, яка перебували та поверталися з-за кордону [29]. Раніше уряд організував поїздки українських робітників на сезонні роботи в Європу, надавши дозвіл на виїзд робітників за кордон на прохання Німеччини та Фінляндії. Пандемія ускладнила і так доволі складну міграційну ситуацію в Україні.

У Німеччині, як і скрізь, пандемія Covid-19 спровокувала серйозну кризу для економіки, ринку праці, соціального життя та державного управління. Німеччина була досить помірно уражена хворобою з точки зору рівня зараження та смертності. Серед іншого, це можна пояснити швидкою політичною реакцією на загрози та наслідки пандемії. Були вжиті захисні заходи для запобігання неконтрольованому розповсюдженню хвороби, головним чином шляхом зменшення або уникання очних контактів та введення додаткових гігієнічних заходів.

За результатами дослідження ВООЗ, пандемія значно вплинула на мобільність, а також на стан та умови життя та працевлаштування мігрантів та біженців. Генеральний директор ВООЗ Тедрос Адханом Гебреесус зазначив, що саме ці категорії населення мають обмежений доступ до відповідної системи охорони здоров'я, базових потреб та інших послуг. З цієї причини урядам варто зменшити бар'єри, що перешкоджають біженцям та мігрантам отримувати медичну допомогу та включати їх у національну політику охорони здоров'я [53].

Через поточну ситуацію, пов'язану з розповсюдженням коронавірусу, органи влади та державні установи доступні лише обмежено. Тим не менше, тимчасові норми застосовуються для того, щоб забезпечити найкраще вирішення питань законодавства про проживання. За словами Меркель, низка навчальних та мовних курсів для іммігрантів були скасовані через COVID-19 [43].

Пандемія відобразилась і на кількості мігрантів. За перші шість місяців 2020 року до Німеччини переїхало 529 000 людей, що на 29 відсотків менше, ніж у попередньому році. З березня по травень, коли Німеччина була заблокована, кількість іммігрантів скоротилася на 42 відсотки. Тим часом еміграція з Німеччини також зменшилася за той самий період [59]. Щоб запобігти

особистим контактам, деякі відділення Федерального управління з питань міграції та біженців проводять консультації та приймають заяви особисто, але за попередньою консультування в імміграційному бюро [44].

Оскільки в умовах пандемії пошук роботи становить значні труднощі, велика кількість мігрантів не мають можливостей забезпечити себе та свої сім'ї належним чином. У зв'язку з цим федеральний міністр фінансів Олаф Шольц та міністр економіки Петер Альтмайєр запропонували комплексний пакет заходів для пом'якшення наслідків коронавірусу, про що зазначається на сайті MOM та на офіційній сторінці Федерального міністерства фінансів [55].

Мовний бар'єр став перешкодою для доступу до інформації в поєднанні з маргіналізацією біженців та мігрантських спільнот, що у свою чергу призводить до того, що ця категорія населення стає найбільш важкодоступною при розповсюдженні інформації. Уряд Німеччини розпочав багатомовні кампанії, щоб кожен міг бути поінформованим щодо поширення Covid-19 [59].

Соціологічні дискусії наголошують, що, незважаючи на схеми державної підтримки, поточна криза, ймовірно, посилить соціальну нерівність. Дійсно, деякі групи можуть більш серйозно постраждати від кризи на ринку праці, спричиненої пандемією, ніж інші – серед них безробітні, яким може стати важче знайти роботу, нестабільні працівники, які працюють за контрактами, або (одинокі) матері, яким буде важче дотримуватись балансу між роботою та додатковим навантаженням на догляд через закриття дитячих закладів та шкіл.

УВКБ ООН зазначило, що із початком пандемії COVID-19 розпочалась серйозна криза, що торкнулась всіх суспільних сфер, освіти зокрема. Закриття шкіл, університетів, інститутів технічного та професійного навчання також вплинуло на учнів та студентів. У ці складні часи переселенці та студенти потрапляють у досить невідгідне положення, а також постає ризик зменшення кількості учнів [56].

Таким чином, зрозуміло, що у кризові часи під впливом пандемії необхідно швидко реагувати на виклики та нові загрози, щоб попередити можливі наслідки.

Під впливом таких обставин уряди держав змушені розробляти та налагоджувати нові механізми роботи та співпраці з урахуванням правил соціального дистанціювання. Низка розроблених заходів та нові інструменти взаємодії є необхідними для налагодження процесів, пов'язаних із захистом вразливої категорії населення, а саме переміщених осіб, та покращення процесів їх інтеграції та адаптації.

3.2. Наслідки сімейної міграції для країни-донора та країни-реципієнта

Зв'язок трудової міграції з сімейною дає зрозуміти, що остання є однією із найпотужніших драйверів міграції у світі. Для європейських країн частка сімей, що іммігрує, є досить значною. За даними OECD станом на 2018 р. налічувалось близько 40% сімейних мігрантів у 34 країнах-членах організації [41]. Різке зростання сімейної міграції прослідковувалось в 2015-2016 рр., що замінило тенденцію зниження 2010 р.

Для країни-донора міграція має значні негативні наслідки, як на рівні держави, так і на рівні індивіда. Загострення міграційної ситуації в Україні та негативні наслідки від неї спричинені доволі затяжним процесом формування міграційної політики, як такої. Невизначеність у зовнішньополітичних пріоритетах з початку незалежності, відсутність загальної концепції міграційної політики протягом довгого часу, не достатня ефективність встановлених заходів, довготривала економічна криза, проблема задоволення власних потреб, політична нестабільність, низька перспектива розвитку на Батьківщині лише погіршують міграційне сальдо в Україні. В умовах сповільненого розвитку щодо покращення рівня життя та умов оплати праці, трудова міграція стає надійним способом підвищення добробуту населення, а саме частини активних і амбітних осіб, у яких зростає мотивація до працевлаштування за кордоном, а згодом і зміна постійного місця проживання.

На державному рівні це втрата ресурсів, витік найбільш професійних та активних кадрів, відсутність наповнення пенсійного і соціальних фондів, посилення проблеми демографічної кризи. На індивідуальному рівні міграція містить значні соціально-психологічні ризики для мігруючої особи. Разом із сумом за рідним домом, родиною, дітьми міграція може призвести до різного роду психоемоційних порушень. Сім'ї трудових мігрантів, хоч і формально залишаються повними, реально функціонують як неповні. Як наслідок, такі сім'ї не можуть належно виконувати свої функції, особливо це стосується функції соціалізації дітей. Адже внаслідок відсутності батька чи матері, чи навіть обох батьків, діти недоотримують необхідної любові та опіки [12].

Значними є наслідки для державних фінансів. Вважається, що в країнах еміграції втрати через неотримання можливих податкових надходжень від емігрантів перевищують вигащ, що отримується у результаті скорочення державних послуг та благ у зв'язку з виїздом емігрантів. За кордон виїзять, як правило, особи працездатного віку, що отримали освіту за більшою або меншою участю державного фінансування, і країна еміграції втрачає потенційні податки з їхніх доходів.

Вплив міграції на економіку України є доволі неоднозначним, оскільки з одного боку, перераховані мігрантами гроші сприяють внутрішньому розвитку держави та підтримують платіжний баланс, а з іншого боку, страждає конкурентоспроможність на внутрішньому ринку праці, та виникає загроза повноцінному розвитку держави. На разі кошти, що надходять з-за кордону стимулюють розвиток торгівлі та внутрішній попит. За даними Нацбанку у 2018 р. кількість переказів становила майже 11 млрд. доларів, а у 2019 р. ця сума збільшилась і складала понад 12,5 млрд. доларів [32]. Такі грошові надходження дозволяють стабілізувати національну валюту, проте загострюють кризу на ринку праці через нестачу, дефіцит трудових ресурсів.

Незважаючи на позитивну тенденцію у нормативно-правовій та інституційній сферах в Україні, темпи міграції продовжували збільшуватися та

впливати на соціально-економічне становище України. З демографічної точки зору, міграційні процеси загрожували Україні тим, що тимчасова трудова міграція почала перетворюватись на постійну, стаціонарну. Також страждає інститут сім'ї, оскільки розділення батьків та дітей, тривала відсутність одного з подружжя порушують встановлені сімейні відносини, що в перспективі впливає на розвиток дітей у суспільстві [3].

Для України, що обрала свій стратегічний курс інтеграції до ЄС, досить важливо перейняти досвід регулювання міграційних потоків з інших країн, тому що це дозволить їй певною мірою зрівноважити негативні наслідки міграційних процесів.

Міграція, сімейна зокрема, безпосередньо впливає на склад населення країни-донора та країни-реципієнта. Через активну міграцію з України зі зміною постійного місця проживання відбувається прискорення депопуляції та старіння нації в державі походження, з'являється брак робочої сили, відбувається втрата інвестицій. Цей процес прямо чи опосередковано впливає на всі сфери суспільного життя, що тягне за собою великі збитки, адже для забезпечення стабільного розвитку держави, реалізації реструктуризації економічної моделі України, гарантії високих темпів економічного зростання потрібні кваліфіковані та вмотивовані кадри, відсутність яких негативно впливає на всі суспільно-економічні аспекти державного розвитку. Прогнози Інституту демографії та соціальних досліджень Національної академії наук України є доволі невтішними, оскільки до 2031 р. населення України скоротиться до 39,5 млн осіб через подальшу інтенсифікацію міграційних процесів [21].

Одна з найбільших діаспор у світі представлена вихідцями з України. Така тенденція вказує на зменшення кількості населення України, проте впливає на демографічні показники приймаючої держави, зокрема Німеччини. У свою чергу змінам піддається етнічний склад населення [9].

Демографічний розвиток також є під впливом міграційних процесів. Більшість українців, які працюють в країнах із значно вищими, ніж в Україні,

заробітками легально, можуть розраховувати на професійне та соціальне просування, набуття статусу постійних жителів, залишатися там назавжди або принаймні до закінчення трудової кар'єри. Проте, навіть у разі повернення всіх працівників-мігрантів на Батьківщину, демографічні втрати неминучі внаслідок порушення сімейних стосунків у результаті тривалої відсутності одного із подружжя, відкладених народжень або відмови від народження дітей, погіршення стану здоров'я в результаті праці за кордоном.

Імміграція, в будь-якому випадку, має як позитивні, так і негативні наслідки. Як правило економічні фактори піддаються найбільшому впливу від міграційних потоків. Іноземна робоча сила стає фактором розвитку власних продуктивних сил, сприяє підвищенню конкурентоспроможності виробленої продукції за рахунок зниження її собівартості, дозволяє економити на підготовці фахівців, а саме висококваліфікованих кадрів. Незважаючи на це, іммігранти становлять загрозу для потенційних робітників, адже збільшується конкуренція на ринку праці. Вони також є причиною збільшення витрат на соціальні потреби та сприяють значному відсотку валютних переказів до держави-донора. Проте у сімей, що мігрують, дещо інше становище, адже всі кошти залишаються у розпорядженні сім'ї, що змінила своє місце розташування.

Інтеграція новоприбулого населення та забезпечення належних умов є доволі складним процесом для держави-реципієнта, оскільки урядам необхідно надавати підтримку та певні соціальні блага і всіма зусиллями не обмежувати їх права. Негативним наслідком щодо залучення мігрантів для приймаючої держави може стати обмеження сімейної міграції, оскільки забезпечення сприятливого доступу та умов для сімейних мігрантів є однією з основних політичних змінних у міжнародній конкуренції висококваліфікованих трудових мігрантів. Залучення інших членів сім'ї до ринку праці стає певним «виграшом» для країни-реципієнта через бажання та прагнення членів сімей отримати певну кваліфікацію та освіту [9].

Для самих мігрантів настають також певні наслідки, адже процес міграції є не лише вигідним з матеріальної сторони, а й затратним, враховуючи прилаштування до нового місця, а наявність інших членів сім'ї, дітей зокрема, тягне ще більше витрат. Загалом мігрантам доводиться боротися з великою низкою челенджів [9].

Таким чином, можна зробити висновок, що міграційні потоки є надзвичайно потужними факторами при формуванні економічної, політичної, соціальної та культурної сфер розвитку будь-якої країни як і донора, так і реципієнта. Сімейна міграція є досить поширеним явищем, тому вона потребує державного контролю та забезпечення дотримання всіх прав та обов'язків з боку мігрантів та урядів. До аспектів, що зазнають найбільшого впливу від міграції, є: економіка, демографічний стан, етнічне наповнення та наявність висококваліфікованих кадрів, саме тому обидві сторони міграції зазнають значних впливів міграційних потоків.

Міграція кидає серйозні виклики державі, яка незважаючи на зростаючу тенденцію до міграції, досить пасивно діє у питанні повернення висококваліфікованих фахівців та перспективних студентів, реінтеграції їх в українське суспільство та заохоченні їх переказів коштів з метою їх ефективного використання на Батьківщині. Україна, на разі, потребує ефективної удосконаленої цілісної та комплексної стратегії із конкретними механізмами та заходами сприятиме міграційній ситуації в Україні, сповільнить старіння нації та зможе забезпечити гідний стабільний соціально-економічний розвиток держави.

3.3. Підходи до вирішення міграційної проблеми в Україні

Забезпечення стабільного та ефективного соціально-економічного розвитку України безпосередньо пов'язане із втіленням державної міграційної політики.

Процес державотворення України, пов'язаний із оформленням законодавчої бази, вибором зовнішньополітичного вектору розвитку, ускладнений економічною кризою та політичною нестабільністю породили тенденцію до активної участі громадян України у міграційних процесах, які в свою чергу загострювали демографічну, освітньо-кваліфікаційну та соціально-економічну ситуацію в державі.

Наразі в Україні спостерігаються негативні наслідки від провадження чинної міграційної політики, що через затяжний процес її формування призводить до збільшення кількості мігрантів, відтоку працездатної частини населення, порушення демографічного балансу, сповільнення соціального та економічного розвитку, а також до порушення функціонування системи соціального забезпечення. З урахуванням складності та масштабності проблеми та з метою сповільнення та покращення наявних тенденцій, найбільш вдалим є комплексний підхід до стабілізації ситуації, а саме: ініціювати комплексне та якісне реформування системи зсередини, розробити низку заходів та механізмів реформування, оформлених у стратегії повернення мігрантів та їх фінансів на Батьківщину, і як завершальний етап комплексного підходу сприяти залученню іноземних фахівців до України. Важливо при цьому розуміти особливості міграційної політики, яка не обмежується лише питаннями в'їзду та виїзду громадян, а включає в себе широке коло питань, що потребують залученості та скоординованої роботи відомств, які пов'язані з міграцією та прямо чи опосередковано залучені до процесу розробки стратегії соціального та економічного розвитку України.

Першочерговим елементом для запуску цього механізму є налагодження комунікації між підзвітними Кабінету Міністрів України відомствами у сфері міграції, що допоможе розробити найбільш ефективні заходи для покращення міграційної політики. Для зменшення можливості ізолюваного бачення ситуації з боку окремих міністерств, необхідно запровадити міжвідомчий орган з питань

міграції, що регулюватиме розбіжності, погляди та ініціативи галузевих міністерств, а також, установ та організацій у сфері міграції.

Завдяки налагодженим каналам зв'язку можлива подальша розробка комплексу реформ у сфері безпеки, медицини, освіти, соціального забезпечення, результати яких будуть спроможні забезпечувати базові потреби громадян, і як наслідок, сформують систему мотивації для громадян залишатися в Україні. Розробка та реалізація стратегії повернення мігрантів на Батьківщину сприятиме залученню фінансів у банківську систему України, що пришвидшить імплементацію раніше зазначених реформ.

Покрокова реалізація необхідних заходів забезпечить збереження та розвиток людського потенціалу країни, підвищить привабливість України як країни призначення для іноземних фахівців, а також буде залученою до формування та реалізації стратегії економічного та соціального розвитку України.

Врахування Кабінетом Міністрів України всіх вигод та ризиків від переміщень громадян України є необхідною умовою для реалізації цього підходу. У даному контексті, комплексність охоплює широкий спектр заходів, орієнтованих, в першу чергу, на розробку системи мотивації для громадян України залишатися на Батьківщині, передумовою для чого у довгостроковій перспективі буде спроможність забезпечити базові потреби людей шляхом комплексного реформування окремих сфер суспільного життя.

По-друге, зі збільшенням кількості мігрантів необхідною є розробка комплексної стратегії повернення мігрантів на Батьківщину для залучення доходів в економіку України, що створюватиме попит на товари та послуги. Доктор економічних наук А. Гайдуцький розділяє думку того, що для економічного розвитку України необхідно стимулювати залучення людських та фінансових ресурсів, адже це вмотивує мігрантів повертатися на Батьківщину і з отриманими знаннями та досвідом розвивати власний та людський потенціал [5].

По-третє, розробка системи залучення іноземних висококваліфікованих фахівців до України разом зі скасуванням квот на їх прийняття сприятиме інноваційному розвитку національної економіки держави, що підтверджують слова Радника Президента О. Устенка [6]. А на думку дослідниці О. Малиновської, доцільно запровадити підставу для отримання дозволу на імміграцію як законне та безперервне проживання на території України протягом певного періоду часу для більшого залучення їх в Україну [18].

Зважаючи на перспективи запропонованого підходу, варто усвідомлювати і певні ризики, що з'являтимуться під час реалізації комплексу заходів. Перш за все, даний підхід є поетапним, оскільки він охоплює широкий спектр питань та процес вироблення дієвих механізмів не лише спеціалізованих на міграції органів. Удосконалення інституційних механізмів щодо реалізації міграційної політики та комунікації між ними, разом із впровадженням комплексних реформ тягне за собою значні бюджетні витрати, що в свою чергу сповільнює їх імплементацію, а як наслідок і результат. До того ж, питання заохочення іноземців в Україну наразі є неможливим через відсутність матеріальної мотивації для іммігрантів, тому цей процес напряму пов'язаний з реформуванням і поверненням громадян України та їх фінансів на Батьківщину.

З урахуванням вищенаведеного, видається доцільним Кабінету Міністрів України:

- Постановою Уряду створити міжвідомчий консультативно-дорадчий орган з питань міграції та діаспори;

- Через функціонування цього органу забезпечити комунікацію між Державною міграційною службою, Державною прикордонною службою, міністерствами соціальної політики, юстиції, внутрішніх та закордонних справ, освіти, охорони здоров'я, культури, Державною службою статистики, Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини

- Розпорядженням Кабінету Міністрів України схвалити Стратегію повернення громадян України на Батьківщину;

- Розробити та затвердити конкретний План заходів щодо реалізації стратегії на рік, з метою поступового виконання заходів;

- Сприяти встановленню зв'язку з українськими мігрантами за кордоном та до їх виїзду за кордон для оцінки їх потреб через удосконалення роботи внутрішніх органів, що надають інформаційно-консультативні послуги населенню;

- За результатами зібраної інформації ініціювати подання законопроектів до Верховної Ради України у тих сферах, що потребують негайного врегулювання;

- Переглянути квотний принцип щодо імміграції до України та розробити нові принципи щодо залучення іноземців на територію України.

Враховуючи поставлені цілі та визначені ключові завдання, потрібно зважати на довгострокову перспективу від імплементації комплексу даних заходів. Ці пропозиції визначають необхідність у консолідації зусиль профільних та міжвідомчих установ, їх спільному підходу до врегулювання міграційної ситуації в державі та сприяють реалізації стратегії соціального та економічного розвитку України. Кабінет Міністрів України, як вищий орган виконавчої влади, повинен усвідомлювати потребу у визначенні державної міграційної політики для її подальшого розвитку та прислухатися до наведених вище рекомендацій.

Таким чином, цей підхід до вирішення проблеми є найбільш оптимальним та орієнтованим на довгострокову перспективу. Він забезпечить можливість поступового та стабільного розвитку, який впливатиме на всі сфери суспільного життя, зокрема покращуватиме міграційні тенденції в Україні та покращуватиме рівень життя громадян в цілому. Зважаючи на його всеохопний масштаб та широкий набір необхідних різносторонніх заходів, що дозволяють підійти до проблеми з різних сторін, від Уряду необхідним є забезпечення злагодженої комунікації між відомствами та цілеспрямованості на спільний результат, зокрема розробки окремого комплексу заходів для кожного із зазначених

аспектів, що будуть підкріплені планами дій з покроковими інструкціями до їх реалізації.



ВИСНОВКИ

У результаті дослідження міграційних процесів, а саме міграції українських сімей, до Федеративної Республіки Німеччина можна зробити такі висновки, що в часи інтенсивної глобалізації та швидкоплинних інтеграційних зміни сімейна міграція становить окремий вид переміщень населення. Систематизовано підходи до вивчення міграційних процесів. Сучасний дискурс наукових досліджень щодо поставленого питання поєднує низку досліджень різних галузей науки як політичну, економічну, соціальну, юридичну.

Виявлено особливості розвитку та адаптації сімей мігрантів та їх членів під час пристосування до нового соціо-культурного та політичного середовища у Німеччині. З урахуванням всіх особливостей адаптаційного процесу сімей українських мігрантів у Німеччині, нам вдалось сформувати психологічний портрет членів сімей мігрантів. Зважаючи на індивідуальні особливості мігрантів, різний підхід до врегулювання викликів та реакцію на сприйняття змін, ними було виявлено, що мотивація, певні етапи емоційності та рівень самоконтролю є спільними рисами для мігрантів.

Встановлено, що окреслення концептуальних засад адаптації та інтеграції мігрантів до німецького суспільства забезпечує базове розуміння витоків цих процесів з урахуванням глобальних трендів, зокрема в умовах світової пандемії COVID-19, а також пов'язаних із цим викликів.

Систематизовано зміни, що відбулися з початку пандемії COVID-19 у сфері інтеграції мігрантів у Німеччині. Уряд держави намагається у найкращій формі сприяти інтеграції новоприбулого населення, забезпечуючи їх необхідною підтримкою, інформаційним забезпеченням та консультаціями з усіх питань, що входять в компетенцію органів. Залученість низки неурядових організацій також становить значну роль під час адаптації на інтеграції мігрантів, зокрема українських сімей.

Наша робота дозволяє зробити висновок, що наслідки міграційних процесів неоднозначні, проте вони мають неабиякий вплив на соціальний, економічний та

політичний розвиток країн. На разі очевидним є те, що через активну участь громадян України в міграційних процесах зберігаються негативні тенденції розвитку держави, тому необхідно вдосконалювати міграційну політику та спрямовувати її на заохочення повертатись мігрантам на Батьківщину, а також забезпечувати залучення людських та фінансових ресурсів для економічного розвитку України.

Забезпечення стабільного та ефективного соціально-економічного розвитку України безпосередньо пов'язане із втіленням державної міграційної політики. Процес державотворення України, пов'язаний із оформленням законодавчої бази, вибором зовнішньополітичного вектору розвитку, ускладнений економічною кризою та політичною нестабільністю породили тенденцію до активної участі громадян України у міграційних процесах, які в свою чергу загострювали демографічну, освітньо-кваліфікаційну та соціально-економічну ситуацію в державі.

Підготовлено низку практичних рекомендацій в межах комплексного підходу для врегулювання міграційної ситуації в Україні. Комплексність підходу, що охоплюватиме удосконалення інституційних механізмів, спрощену взаємодію між відомствами, розробку нових та дієвих заходів, оформлених у нормативно-правових актах, сприятимуть поступовому та стабільному розвитку України у всіх зазначених сферах, а також пришвидшуватимуть її розвиток.

Таким чином, розробка ефективних заходів, спрямованих на покращення соціального та економічного становища в Україні через оформлення комплексного бачення у стратегію щодо удосконалення роботи інституцій у сфері міграційної політики, забезпечення системи обміну інформацією між міністерства та відомствами, розроблення механізмів повернення українських мігрантів на Батьківщину, а також оформлення програм для залучення їх коштів у розвиток держави, що в подальшому сприятиме мотивації іноземних кваліфікованих фахівців залучатися до інноваційного розвитку України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Блинова О. Є. Соціально-психологічна адаптація вимушених мігрантів: підходи і проблеми вивчення феномена акультурації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Психологічні науки*. 2016. Вип. 3 (1). с. 111-117.
2. Валлерстайн И. Анализ мировых систем и ситуация в современном мире. Пер.с англ. П.М.Кудюкина. Под общ. ред. канд. полит. наук Б.Ю. Кагарлицкий. СПб. Университетская книга, 2001. С. 416.
3. Волосевич І. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна / GfK Ukraine. URL: <https://cutt.ly/8nqJfpq>
4. Воронкова В. Філософія: Навчальний посібник. / К.: ВД: «Професіонал», 2004. 464 с.
5. Гайдуцький А. Стратегія повернення українців / Дзеркало тижня. 2019. URL: https://zn.ua/ukr/social_secutity/strategiya-povernennya-ukrayinciv-334072_.html.
6. Голубєва О. Не лише зарплатою: Як зупинити трудову міграцію з Україною / 112.ua. 2019. URL: <https://ua.112.ua/statji/ne-lyshe-zarplatoiu-yak-zupynyty-trudovu-mihratsiiu-z-ukrainy-503903.html>.
7. Динаміка міграційних настроїв українців / Соціологічна група «Рейтинг». 2017. URL: <https://cutt.ly/rnqJsub>
8. Зовнішня трудова міграція населення України. Результати першого загальнонаціонального вибіркового обстеження домогосподарств з питань трудової міграції, проведеного Українським центром соціальних реформ за участю Державного комітету статистики України. – К., 2009. – 120 с.
9. Касьянова М. М. Інститут сім'ї в міграційних процесах громадян України до Німеччини. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія Політичні науки*. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2019. №4. С. 41–47.

10. КМИС: для трудоустройства в ЕС собираются ехать 17% украинцев / КМИС. 2017. URL: <https://cutt.ly/XnqJary>
11. Ковальчук А. Психологічні наслідки трудової міграції для мігрантів та їх сімей. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/16855/1/26-Kovalchuk-210-216.pdf>.
12. Ковальчук А.Л. Соціально-психологічні аспекти трудової міграції. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2013. Вип. 3 (101). С. 508-514.
13. Кукурудза І. І., Ромащенко Т. І. Україна у світових процесах трудової міграції: Монографія. Черкаси: ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2012. 252 с.
14. Курилич М. Трансформація та політизація міграційних процесів під впливом глобалізації. Київ: Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф.Кураса НАН України. 2010. Вип. 49. С. 364–380.
15. Лібанова Е.М., Позняк О.В. Населення України. Трудова міграція в Україні. *Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України*. 2010. 233 с.
16. Левашова А. Глобализация мира: миф или реальность? *Вестник Моск. Ун-та*. Сер.18. Социология и политология. № 1. 2001. С.15-28.
17. Малиновська О. Завдання міграційної політики України в світлі візового діалогу з ЄС / Громадська організація «Європа без бар'єрів». 2011. URL: <http://europewb.org.ua/upload/file/MalynovskaMigrationPolicyUKR.pdf>
18. Малиновська О. До питання реалізації Стратегії державної міграційної політики на період до 2025 р. / Національний інститут стратегічних досліджень. 2019. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-11/analit-malynovska-social-policy-6-2019-1.pdf>
19. Міжнародна організація праці: [офіційний сайт]. URL: <http://www.ilo.org/global/lang--en/index.htm>

20. Мінсоцполітики: понад 3 млн українців працює за кордоном на постійній основі / Радіо свобода. 2019. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-trudovi-mihranty-z-ukrainy/30087119.html>.

21. Населення стабільно скорочується: на 100 померлих українців припадає 49 народжених / Інститут демографії та соціальних досліджень Національної академії наук. 2019. URL: <https://idss.org.ua/index>.

22. Несторова А.А. Ретроспективный взгляд на теории международной миграции рабочей силы. *Журнал международного права и международных отношений*. 2010. №1. С. 95-99.

23. Огляд управління у сфері міграції в Україні / Міжнародна організація з міграції. 2019. URL: <https://cutt.ly/ZnqJijH>

24. Організація об'єднаних націй: [офіційний сайт]. URL: <https://www.un.org/en/>

25. Правове регулювання переміщень населення (міграції, депортації, трансфери, проблеми біженців) історія і сучасність. *Матеріали п'ятої всеукраїнської науково-теоретичної інтернет-конференції*. Львів. 2016.

26. Рыбаковский Л. Л. Миграция населения: прогнозы, факторы, политика. *Отв. ред. Т. И. Заславская; АН СССР, Ин-т социол. исслед.* – М. : Наука, 1987. – 199 с.

27. Ровенчак О. Визначення та класифікації міграцій: наближення до операційних понять. *Політичний менеджмент*. 2006. №2. с. 127-127.

28. Сирочук Н.А. Міжнародна трудова міграція українців до країн Європейського Союзу: фактори впливу / Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2014. № 11. С. 110-118. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evntukpi_2014_11_20

29. Слободян О., Фітісова А. Корона вірус і міграція: як реагував уряд / CEDOS. 2020. URL: <https://cedos.org.ua/uk/articles/koronavirus-i-mihratsiia-iak-diiav-uriad>.

30. Слюсаревський М. М., Блінова О.Є. Психологія міграції / Кіровоград: ТОВ «Імекс ЛТД». 2013. 244 с.
31. Сулова Т.Ф. Адаптация мигрантов: понимание проблемы в контексте конструктивистского подхода. *Международный научно-исследовательский журнал*. 2016. Екатеринбург. №9 (51). Часть 3. с. 100-102.
32. Статистика зовнішнього сектору України / Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-external/data-sector-external#3>.
33. Тарасюк І. В. Психологічні особливості мовленнєвої адаптації дітей мігрантів до іншомовного середовища : дис. канд. псих. наук. Луцьк, 2013.
34. Угода про асоціацію між Україною та ЄС. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text.
35. Українське суспільство: міграційний вимір : нац. доповідь / Інститут демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. – К.: 2018. – 396 с.
36. Фітісова А., Солодько А. Українці просять притулок у ЄС: справді біженці чи економічні мігранти? URL: <https://cutt.ly/inqJrL5>
37. Хомра А.У. Миграция населения: Определители, типология, направления развития. *Демографические проблемы социалистического общества: Сб. ст. АН СССР; Науч. Совет «Проблемы демографии и трудовых ресурсов»; Отв. ред. В.С. Тешенко* – М.: Наука, 1991. – С. 65-74
38. Хрусталева Н.С. Переживание психической травмы и печали в условиях эмиграции. *Вестник Санкт-Петербургского государственного университета*. Серия 12. Психология. Социология. Педагогика. 2010. Вып.1. С. 253-260.
39. Черевичко Т.В. Глобализация и современная миграция трудовых ресурсов. *Известия Саратовского университета*. Т.9 Сер. Экономика. Управление. Право. Вып. 1. 2009. С. 16-22
40. Шкодич А. Соціально-психологічний портрет українського сімейного мігранта в Німеччині. *Вісник студентського наукового товариства*

Донецького національного університету імені Василя Стуса. Том 1 / Ред. Кол. Хаджинов І. В. (голова) та ін. Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса, 2021. Вип. 13. Т. 1. С. 101-106.

41. A portrait of family migration in OECD countries / International Migration Outlook 2017. 2017. URL: <https://cutt.ly/InqJwEE>
42. Children and migration: rights, advocacy and resilience / UNICEF. URL: <https://www.unicef-irc.org/research/children-and-migration-rights-and-resilience/>.
43. Coronavirus hitting migrants hard, Germany's Angela Merkel warns / Deutsche Welle. 2020. URL: <https://www.dw.com/en/coronavirus-hitting-migrants-hard-germanys-angela-merkel-warns/a-55326075>.
44. COVID-19 information for migrants and refugees in Germany / InfoMigrants. 2020. URL: <https://www.infomigrants.net/en/post/28605/covid-19-information-for-migrants-and-refugees-in-germany>
45. Fedyuk O., Kindler M. Ukrainian Migration to the European Union// Centre of Migration Research. IMISCOE Research Series, 2016. – 232p.
46. Governance of Migrant Integration in Germany / European Website on Integration. URL: <https://ec.europa.eu/migrant-integration/governance/germany>.
47. Gray A. What is globalization anyway? / World Economic Forum. 2017. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2017/01/what-is-globalization-explainer/>.
48. How migration affects children / European Research Council. URL: <https://erc.europa.eu/projects-figures/stories/how-migration-affects-children>.
49. Information sheet on the integration course / Bundesamt für Migration und Flüchtlinge. 2019. URL: <https://cutt.ly/9nqH545>
50. International Migrant Stock 2019: Country Profile. 2019. URL: <https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/data/estimates2/countryprofiles.asp>
51. Keita S., Dempster H. Five Years Later, One Million Refugees Are Thriving in Germany / Center for Global Development. 2020. URL: <https://cutt.ly/bnqH7UC>.

52. Migration and Children / UNICEF. URL: <https://www.unicef-irc.org/article/606-migration-and-children.html>.
53. Migrants and refugees say COVID-19 has dramatically worsened their lives / World Health Organisation. 2020. URL: <https://cutt.ly/GnqH8iI>
54. Migrant Integration Policy Index 2020: Germany. URL: <https://www.mipex.eu/germany>.
55. Protective shield for employees and companies / Bundesministerium fur Wirtschaft und Energie. 2020. URL: <https://cutt.ly/HnqH9Re>
56. The impact of COVID-19 on refugee education / UHCR. 2020. URL: <https://cutt.ly/9nqH2Qy>
57. The COVID-19 Crisis in Ukraine / OECD. 2020. URL: <https://cutt.ly/YnqH1sM>
58. Wallerstein I. Passions About Migrants. URL: <https://iwallerstein.com/passions-about-migrants/>.
59. What has Germany done to inform and protect asylum seekers in the Covid-19 pandemic? / The Local.de. 2021. URL: <https://cutt.ly/ynqHXTh>
60. VoxUkraine [офіційний сайт]. URL: <https://cutt.ly/EnqHBbO>
61. Zanfrini L. Family Migration: Fulfilling the Gap between Law and Social Processes. *Department of Sociology*, 2012. – p. 63-74.

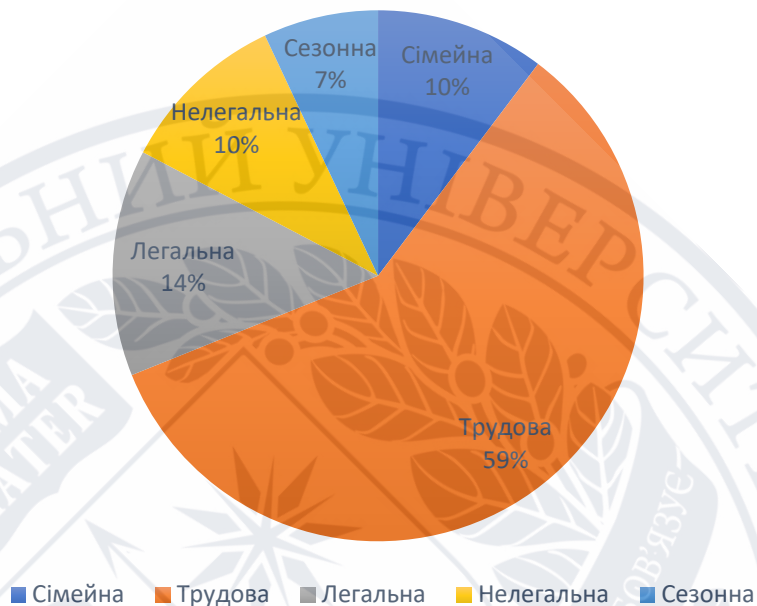
ДОДАТКИ
ДОДАТОК А¹

| <i>Визначена одиниця виміру</i> | К-сть публікацій в українському медіапросторі, % | К-сть публікацій у німецькому медіапросторі, % |
|---------------------------------|--|--|
| Проблема міграції | 5% | 0% |
| Сімейна міграція | 15% | 0% |
| Трудова міграція | 85% | 27,3% |
| Сезонна міграція | 10% | 0% |
| Відтік робочої сили | 15% | 0% |
| Кваліфіковані кадри | 15% | 54,5% |
| Легальна/нелегальна міграція | 20% | 36,4% |
| Міграція мізків | 5% | 0% |
| Міграційні потоки | 10% | 9% |
| Українські заробітчани/фахівці | 40% | 36% |
| Міграційне законодавство | 10% | 36% |
| Міграційна політика | 10% | 27,3% |
| Імміграція в Німеччину | 10% | 72% |
| Еміграція з України | 20% | 18,2% |

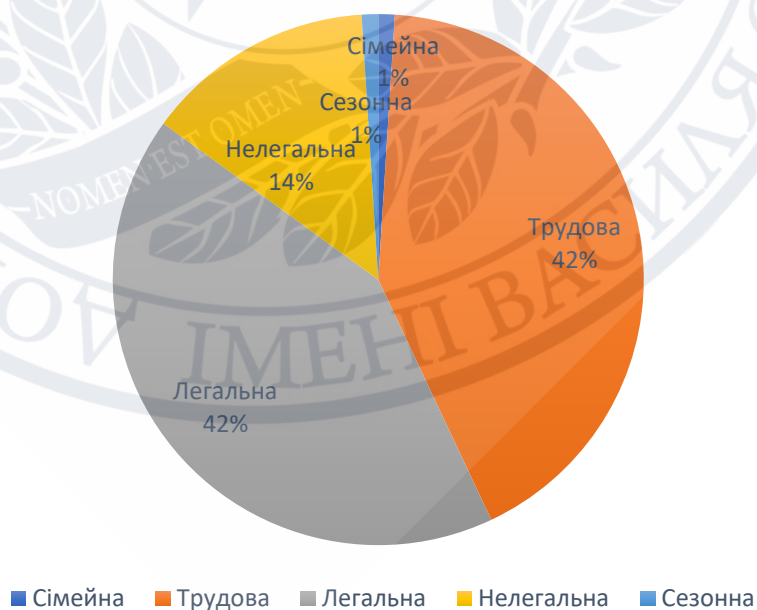
¹ Авторське дослідження

ДОДАТОК Б²

Частка представлення ключових видів міграції в українських ЗМІ за 2018-2020 рр.



Частка представлення ключових видів міграції в німецьких ЗМІ за 2018-2020 рр.



² Авторське дослідження

Додаток В³

* Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях.

³ Державна служба статистики України [Електронний ресурс] // Офіційний сайт – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.